

---

## KÖNYVJELZŐ

---

### SZÉKELYFÖLD A Kárpát-medence régiói I.

Szerk.: Horváth Gyula

*(MTA Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó,  
Budapest–Pécs, 2003. 453 o.)*

BUDAY-SÁNTHA ATTILA

A 2003-as év jelentős tudományos és kulturális teljesítményének tekinthetjük a 16 kötetesre tervezett Kárpát-medence régiói c. sorozat első, Székelyföld című kötetének megjelenését. A térség több évszázados szerves társadalmi-gazdasági fejlődése az első világháborút követően megszakadt, az egymáshoz földrajzi, társadalmi és gazdasági szempontból szorosan kapcsolódó térségek az újonnan létrejött nemzetállamok perifériáivá váltak, és nem a szándékon múlt, hogy ennek ellenére egyes térségek meg tudták őrizni relatív fejlettségüket. Ezt fokozta az, hogy az újonnan létrejött nemzetállamok a fejlődés kiemelt területeinek a Kárpát-medencén kívüli fővárosi központokat (Prága, Belgrád, Bukarest) tekintették, gazdasági fejlődésük kulcsát nyugati kapcsolataik erősítésében látták, figyelmen kívül hagyva a Kárpát-medence eltérő adottságú régiói közötti együttműködések fejlődést indukáló szerepét. A szocialista időszakban ez annyiban módosult, hogy a nyugati gazdasági orientáció korlátozása miatt a térségen kívüli politikai és gazdasági központok érdekeinek alárendelten nagyobb hangsúlyt kapott néhány kedvező belső gazdasági potenciállal rendelkező térség (Brassó, Temesvár, Arad, Újvidék, Pozsony, Kassa) etnikai célokkal összekapcsolt fejlesztése. A medencei térségi kapcsolatok rendezése azonban sohasem került szóba. Jórészt erre vezethető vissza, hogy a történelmi okokból megkésett társadalmi-gazdasági fejlődést felmutató Kárpát-medencei térség tovább periferezálódott, a déli részek esetében a balkáni államok perifériáivá vált. A 20. század végén megkezdődött Európa újraegyesülése, ami néhány éven belül ezt a természetföldrajzi nagytájat is magában foglalja. Ettől minden állam gazdasági fellendülését, de mindenekelőtt politikai-igazgatási központjaik európai felzárkózását, az európai politikai, gazdasági és kulturális életbe való beintegrálódását várja, így a vágyak szintjén a belső perifériát jelentő Kárpát-medencének csak másodlagos szerep jut. Ennek viszont ellentmond az, hogy az Európai Unió politikai, gazdasági fejlődésében, igazgatási rendszerének kiépítésében a belső erőforrások hatékonyabb érvényesítését segítő régiók kapnak egyre nagyobb hangsúlyt a nemzetállami törekvésekkel szemben. Ez a kettősség várhatóan hosszú ideig befolyásolja és torzítja az érintett térségek fejlődését.

A Kárpát-medencében élő nemzetek többségének azonban – etnikai hovatartozásától függetlenül – az az érdeke, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozástól egyidejűleg remélt külső fejlesztési források mellett, vagy azokkal egyidejűleg azok a térségfejlesztési erőforrások is érvényesülni tudjanak, amelyek mindenekelőtt az egymástól eddig politikai okokból elválasztott régiók hatékonyabb együttműködéséből, az egymás mellett létező gazdaságok, társadalmak egymásra gyakorolt szinergikus hatásából adódnak. Ezekben a térségekben elsősorban ez lehet a fejlődés motorja, és nem a távol eső nyugat-európai központok gazdasági hatása. Ezeknek a kapcsolatoknak a hiányát érzi a magyar Dél-alföldi, Dél-dunántúli vagy Észak-alföldi régió, éppen úgy, ahogy az erdélyi, a délvidéki vagy a szlovákiai régiók is. Jórészt ennek a szoros emberi és gazdasági együttműködés hiányának tulajdonítható, hogy hiába vannak egy-egy térségnek sajátos, kiemelkedő adottságai, ezek kihasználtsága, fejlődést indukáló hatása napjainkig alacsony szintű maradt. Ez érthető is, hiszen a hatékonyságorientált világversenyben a kitermelt ásványkincsekre csak a környező régiók gazdasága, a gyógyászati és turisztikai lehetőségekre elsősorban a környező régiók népessége tart igényt. Világraszóló egyediséget ma már nehéz felmutatni, az nem csak természeti adottság függvénye. Illúzió azt képzelni, hogy majd londoni, párizsi, stockholmi charter járatok szállítják az embereket az erdélyi hegyekbe, gyógyhelyekre. Oda a hazai román és magyar lakosságon kívül elsősorban magyarok, németek, ukránok várhatók, hívhatók.

A könyv előszavában Enyedi György akadémikus nagyon árnyaltan utal az eddig említettekre, és a regionalizálódás etnikai, politikai, igazgatási nehézségeire, de arra is, hogy a térség felzárkózása szempontjából nincs más út. Minden fejlesztés alapja a jelenlegi, kiinduló állapot felmérése, az erősségek, a gyengeségek, a veszélyek és a lehetőségek, illetve ezek okainak korrekt feltárása. Ezt a célt szolgálja az a munka, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központjában az érintett régiók szakembereinek közreműködésével Horváth Gyula főigazgató elindított.

Az Új Kézfogás Közalapítvány támogatásával létrejött első kötet, a Székelyföld, ennek az egész Kárpát-medence 16 régiójára kiterjedő tudományos tanulmánykötet sorozatnak az első példányát jelenti. Ezeknek a köteteknek nem csak az lesz a jelentőségük, hogy kiinduló alapul szolgálhatnak egy-egy régió fejlesztési céljainak, programjainak kidolgozásához, hanem az is, hogy a feladat végrehajtásában közreműködő, a regionális fejlesztés fogalmait, szempontrendszerét, módszertanát elsajátító, régióként 10–15 főből álló csoport képes lesz már az operatív programok megfogalmazására, kivitelezésére is. Létrejön a Kárpát-medencében egy olyan nagyszámú regionális fejlesztéssel foglalkozó szakember garnitúra, amely közös gondolkodásra és szoros szakmai együttműködésre képes.

A feladat azonban igen nagy, hiszen ilyen volumenű kutatási célt évszázadonként legfeljebb egy-két alkalommal fogalmaznak meg. Ez nem véletlen, mert a koordináláshoz szükséges kiemelkedő szakértelem mellett hallatlan nagy szervezőmunkát és rendkívül sok áldozatot követel meg időben, energiában a résztvevőktől. A szellemi erők koncentrálásának szükségessége már megmutatkozott az első kötet megjelenésénél, amelynek kivitelezésében, szakmai irányításában Horváth Gyula mellett az

MTA Regionális Kutatások Központjának tucatnyi kutatója vett részt, közreműködve a kutatást végző és a tanulmányokat író 14 székelyföldi fiatal felkészítésében és a folyamatos szakmai konzultációkban. A siker döntő feltétele volt, hogy a kutatásba bevont fiatalok, Benedek Márta, Bernád Ildikó, Deák Miklós, Dézsy Kinga, Ferencz Angéla, Fóri Endre, Geréb László, Hajdó Csaba, Horváth Alpár, Ilyés Ferenc, Kánya József, Kassay János, Kolumbán Gábor, Virginás Zolna, fel tudtak nőni a feladathoz, és munkáik színvonala jól illeszkedik a két idősebb hazai kutató (Horváth Gyula, Erdősi Ferenc) által meghatározott szinthez.

Politikai és nemzeti ellentétekkel átszótt világunkban nem lehet megkerülni azt a kérdést, hogy végül is kinek készülnek ezek a munkák, kinek lesz abból haszna. A válasz valójában egyszerű: mindenekelőtt az adott régiókban élők és azok fejlesztéséért felelősök számára, de sokat profitálhat abból az az állam, amelynek határai között ezek a régiók vannak, és ezen túl mindazok az államok, az európai gazdasági, politikai és kulturális életnek mindazon szereplői, amelyek, illetve akik az európai regionális együttműködések fejlesztésére törekuszenek, így, ha az arra irányuló szándék megvan, akkor mi, magyarok is.

A kiadványsorozat első, modellértékű munkája, a Székelyföld igényes tudományos munka. A területfejlesztés követelményének megfelelően 15 fejezetben, logikus sorrendben és kellő mélységben, négy és félszáz oldalon tárgyalja mindazokat a témákat, amelyeket a tervezésben figyelembe kell venni. A kötet rövid történelmi áttekintés után vizsgálja a térszerkezetet, a népesség és a munkaerőpiac, valamint a természeti erőforrások és a környezet állapotát, az egyes gazdasági és szolgáltató tevékenységek helyzetét, a kulturális örökség védelmét, a terület közigazgatási rendszerét, az önkormányzatok finanszírozását. Az utolsó két fejezet már lényegében összefoglalásként és előrevetítésként a Székelyföld fejlesztésének gazdasági és társadalompolitikai feltételeit, valamint a lehetséges fejlesztési stratégia főbb elemeit ismerteti. A könyv részletessége lehetővé teszi bárki számára, hogy a fontos kérdésekben elmélyüljön. A térség jobb megismerését 68 ábra és 145 táblázat is segíti. Az anyag jól áttekinthető szerkezete, olvasmányos stílusa miatt az egyszerű érdeklődő olvasó számára is sok új ismeretet nyújt. Csak olvasás közben döbbenünk rá, hogy milyen hiányos ismeretekkel rendelkezünk a Székelyföldről. Az a Közép-Európára általánosan jellemző szélsőség, amely a korszerűnek, a modernnek és a tradicionálisnak, sok esetben az elmaradottnak az együttéléséből adódik, a Székelyföldön még inkább jellemző. Sokkal változatosabbak tájai, termelési adottságai, mint az a térségről alkotott képünkben él. Jó példa erre az ipar, amelyről általában az elmaradottság jut az eszünkbe, nem tudva Kovászna megye versenyképes textiliparáról (Pantallók-völgye), illetve a Székelyudvarhelyre koncentrálódó, nemzetközi szinten is korszerű és piacbefolyásoló méretű nyomdaiparról. Hasonló meglepetést okoz az, amit a térség fejlett színházi kultúrájáról és oktatási rendszeréről olvassunk.

A fejlesztési munkákat megalapozó tanulmányok egyik legfontosabb követelménye a területre vonatkozó pontos adatok összegyűjtése, ami régiókra vonatkozó adatok esetében sohasem könnyű feladat, mert korábban a területi statisztika nem volt elég fejlett. Ezzel a nehézséggel a könyv szerzőinek is meg kellett küzdeniük.

Annak ellenére, hogy sokszor a rövid idősorokból nem lehet határozott fejlődési irányra következtetni, a közölt adatok többsége azonban elegendő a jelenlegi helyzet értékeléséhez, és olyan induló adatbázisnak tekinthető, amelyhez a jövőben már viszonyítani lehet.

Természetesen a könyv anyaga nem hiánytalan, de ezt nem is lehet elvárni. Mivel azonban egy sorozat induló kötetéről van szó, külön figyelmet kell szentelni azokra a szempontokra, adatokra, amelyek hiánya az egyes régiók összehasonlíthatóságát megnehezíti. Erre példaként említhető, hogy nincs szó a térség csapadékviszonyairól, pedig az a mezőgazdasági termelés, illetve más tevékenységek, pl. turizmus esetében is meghatározó jelentőségű. További ilyen kiküszöbölhető hiba, hogy az értékatatok sokszor csak lejjben szerepelnek, euróra átszámítva is fel kellett volna tüntetni. A térség nagy ereje, érdekessége a tradíciók megőrzéséből, fennmaradásából adódik, ami egyszerre lehet az elmaradottság és a tudatosság következménye. Nagy kérdés, hogy egy térség fejlesztése során ebből mit és hogyan őrizzünk meg, hogy az valódi értéket és ne fejlődési zsákutcát okozzon. Ez a dilemma jelenleg legnehezebben a mezőgazdaság esetében oldható meg, mert ismét kialakult egy olyan 20. század eleji földtulajdon és termelési szerkezet, amely gazdaságilag életképtelen, tehát változása elkerülhetetlen, viszont nagyon érdekes, egyedi és ezért sok fejlesztési elképzelés, mindenekelőtt a turizmus erre kíván alapozni, ami egyszerűen lehetetlen. A hiba abban rejlik, hogy a jelenlegi foglalkoztatási és jövedelmi szinten nem tud élesen elkülönülni a kényszerűen önellátásra törekvő és a piaci versenyképességet megcélzó termelés.

Összességében a fiatal kutatói kollektíva által készített tanulmánykötet méltó folytatása a Székelyföldről készített monográfiáknak, és jól megfelelt a kitűzött célnak. A könyvet a Dialóg Campus Kiadó a tudományos sorozat első kötetének megfelelő színvonalú formában jelentette meg, így a Székelyföld olvasásakor nemcsak hasznos, de kimondottan szép könyvet is vehetünk a kezünkbe. Érdeklődéssel várjuk a sorozat 2004. évre tervezett dél-szlovákiai és vajdasági köteteit.